

Ж. С. ГОЛОВКО. *СОВРЕМЕННОЕ ЯЗЫКОВОЕ
СТРОИТЕЛЬСТВО В ВОСТОЧНОЙ СЛАВИИ
(ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XX – НАЧАЛО XXI ВЕКОВ)*

Харьков: Факт, 2010. – 176 стр.

Жана Сергејевна Головка је кандидат филолошких наука и виши предавач на катедри социјално-културне делатности на Белгородском државном универзитету културе и уметности. Објавила је низ радова из области теорије и историје културе, проучавања источнословенског културног простора, као и социолингвистичке проблематике белоруског, руског и украјинског језика.

Наведену монографију, у чијој је основи кандидатска дисертација Ж.С. Головка *Савремена језичка изградња на источнословенском културном простору*, чине: увод, три главе, закључак, списак извора и литературе и прилози.

У уводу Ж. С. Головка истиче да је циљ њеног истраживања „филозофско-културолошка експликација комуникативно-језичке изградње у источнословенском етнорегиону са историјско-етничког и социјално-културног аспекта“ (с. 10) те да су новине њеног научног рада следеће: (1) показане су основе међусобне повезаности језика и културе у оквиру културно-историјске променљивости, (2) извршена је филозофско-културолошка анализа аксиолошких основа међусобне повезаности језика и културе у контексту духовног и практичног искуства словенских народа, (3) допуњена је културна морфологија језичке изградње источнословенског етнорегиона, а исто тако установљени су њен обим и границе, основни проблеми и противречности, (4) показане су законитости и тенденције језичке изградње у Источној Слaviји, (5) остварено је синхронизиско-упоредно истраживање најважнијих структурних елемената језичке из-

градње у БССР, РСФСР и УССР и дата упоредна анализа језичке ситуације на постсовјетском словенском простору.

Прва глава „Филозофско-методолошки проблеми језичке изградње“ састоји се од два дела. У првом делу те главе („Језик као културна и интелектуална вредност“) аутор даје критички преглед различитих тумачења појмова као што су: језик, цивилизација, култура, норма, језичка култура, говорна култура, а посебну пажњу посвећује односу језика и културе, као и методолошким приступима наведеном односу, базирајући се на ранијим проучавањима В. А. Маслове. У контексту методолошких приступа, којих има три (1. језик одсликава културу, 2. језик је духовна снага, 3. језик је чињеница културе), Ж. С. Головка сматра да се језик може посматрати и као средство емитовања културе, и то са два аспекта: 1. језик – култура, 2. култура – језик. Такође, аутор говори и о условима функционисања језика. На крају поглавља дат је закључак о томе да је језик саставни и најважнији део културе, да је историјски споменик и културно благо народа, енциклопедија људских знања, и да он показује специфичност националног менталитета.

У другом делу (*Језичка изградња: филозофско-културолошка парадигма*) аутор најпре даје преглед развоја теоријске мисли о језику, а затим прелази на објашњење појма језичке изградње у СССР-у, где је она представљала делатност чији је циљ био стварање и усавршавање писмености, разрада књижевних језика и њихово увођење у свакодневну праксу културно-просветног и наставно-васпитног рада међу свим слојевима друштва. Након тога Головка даје кратак историјски преглед доста успешног остваривања плана језичке изградње у СССР, као и неке аспекте резултата постигнутих на пољу науке о језику у том периоду. На крају другог поглавља аутор истиче да су наука о језику и језичка изградња повезане са филозофским погледима одређене епохе.

Друга глава монографије *Дијалог и законитости језичке изградње у источнословенском региону* састоји се од два дела: „Културна морфологија језичке изградње“ и „Социокултурна динамика језичке изградње у источнословенском етнорегиону“.

У првом делу те главе аутор подробно објашњава сваки елемент структуре језичке изградње: (1) писменост као битан структурни елемент језичке изградње, (2) терминологију и њену улогу у развоју књижевних језика, (3) интернационалну лексику која је основа општелексихог фонда, (4) лексику одређеног језика, што је заједно са (5) стилском диференцијацијом и (6) граматиком показатељ

степенa развијености језика. Даље Головки пише о повезаности структуре језика са његовим функцијама, као и о повезаности функција језика са сферама друштвеног живота, и у вези с тим наводи 28 најважнијих сфера друштвеног живота које је издвојио Ј. Д. Дешеријев, а које су условиле ширење друштвених функција различитих језика у СССР. На тај начин многи процеси у граматици, лексици и стилистици били су повезани са ширењем друштвених функција датог језика. Головки такође истиче да је образовање, као део културе, једна од најзначајнијих сфера језичке изградње, чије су најбитније карике: школа, наставни план и програм (који је у време СССР-а стављао језик у први план), књига, читање, учитељ. У овом поглављу се говори и о двојезичности као особености језичког живота народа СССР-а, а исто тако и о разлозима избора руског језика као језика-посредника у СССР-у, где је живело око 130 нација, на основу чега је аутор окарактерисао руски језик као монолитан. На крају поглавља Головки говори да језичка изградња делује пре свега у оквиру језичког законодавства, које на тај начин представља један од најбитнијих структурних елемената језичке изградње. У закључку аутор заступа идеју о томе да држава мора обезбедити члановима друштва потпуну слободу у избору језика комуникације, преписке, штампаног и усменог наступа, васпитања и образовања деце, јер такав принцип онемогућује наметање човеку овог или оног језика комуникације.

У другом делу дате главе Ж. С. Головки подсећа да је наука о језику заузимала једно од кључних места у језичкој изградњи, што је допринело високом степену развоја белоруског, украјинског и руског језика. Највише пажње у оквиру проучавања та три језика било је посвећивано историји књижевних језика, дијалектологији, лингвистичкој географији, социолингвистици, лексикографији, научној терминологији. Аутор у овом поглављу говори о развоју и резултатима проучавања сваког од наведена три језика, односно у ком правцу се кретала наука о језику и који су најзначајнији радови (пре свега граматике и речници) били објављени у совјетској епохи. Головки наводи и податке о великој заступљености белоруског, украјинског и руског језика у школама у СССР-у, а исто тако указује и на значај издавања књига у датом периоду, што је један од показатеља развоја културе нације. Карактер и количину штампања књига најбоље илуструју подаци да је свака пета књига у СССР-у била уџбеник, а да се у полиграфском комбинату у Минску дневно производило 200.000 примерака књига и брошура. На тај начин један од циљева

језичке изградње било је и просвећивање народа, и то не само путем штампе него и уз помоћ радија, телевизије, школе, позоришта. Сем тога, говори се и о значају утицаја једних језика на друге на простору СССР-а, што је погодвало повећању развијености нивоа тих језика, као и стилском богаћењу њихових изражајних средстава. На крају аутор закључује да су резултати проучавања словенских језика допринели томе да се установе не само специфичне црте белоруског, украјинског и руског језика, него и њихове заједничке црте уз помоћ којих се они обједињују у источнословенску групу, а исто тако истиче се да се код свих нација у СССР-у у процесу њихове сарадње стварала потреба за заједничким језиком, али да тај заједнички (руски) језик није био државни, нити је иједан језик био привилегован.

Трећу главу монографије „Језичка изградња у савременој социокултурној ситуацији“ чине два дела „Језички дијалог и комуникација на постсовјетском простору“ и „Језичка изградња у култури у условима – глобализације света“.

У првом делу треће главе аутор говори о језичкој ситуацији у Источној Славији након распада СССР-а. Ту Головка представља проблеме настале у Белорусији због активне белорусизације који су се заснивали пре свега на потискивању руског језика из белоруских школа без сагласности родитеља, што је довело до побуне већег дела становништва у Белорусији по том питању. Та ситуација је решена признавањем белоруског и руског језика као равноправних језика у Белорусији. У вези са процесима белорусизације који су се до сада одвијали и који су у току Головка изражава изузетно негативан став. Тако она, између осталог, критикује неке издавачке куће и новине због њиховог „белоруског“ језика и правописа, сматрајући их неисправнима и искривљенима и видећи у њима тежњу да се искористи реформа језика за реализацију одређених политичких идеја. Стање у Украјини представљено је у још тамнијим тоновима: говори се о принудној украјинизацији становништва и о крајње политизованим језичким односима у Украјини. И ту аутор критикује потискивање руског језика, немогућност образовања на њему, истовремено објашњавајући из којих разлога руски језик никад неће изаћи из употребе код украјинског становништва. У закључку се истиче да сурова етноцентричка унутрашња политика, која води ка стварању монојезичке државе нарушава права милиона руских сународника, а не одговара ни националним интересима нових независних држава.

У другом делу те главе аутор даје објашњење феномена глобалне културе, наводећи различита гледишта о глобализацији (Р. Роберт-

сон, Е. Д. Смит и А. Ападурај, П. Бергер и С. Хантингтон), истичући при том да се њена идеологија, заснована на индивидуализму и личној слободи, коси са идеалима словенске цивилизације, која је створена пре свега на сродности народа, блискости језика, на сличности обичаја, традиције, културе и националних менталитета. Даље Головко критикује Украјину због потискивања руског језика, видећи опасност у проамерички настројеним присталицама западноевропских цивилизацијских вредности, који у украјинском друштву заузимају снажне позиције. Аутор такође говори и о смањењу броја руских говорника у свету, о опасности американизације руског говора, о изузетно лошем утицају интернета на писменост, изражава свој негативан став по питању реформи у образовању, где је данас за учење енглеског језика у школама предвиђено двоструко више часова него за руски језик, где се некадашњих пет година студирања у високим школама претворило у четири, захваљујући Болоњској декларацији и где се руски језик одваја од руске књижевности. У закључку овог поглавља истиче се да је словенско јединство Белоруса, Руса и Украјинаца неопходно у борби против глобализације и у очувању сопствене нације, а с обзиром на то да је феномен Украјине и Белорусије резултат хиљадугодишњег развоја „Руског света“, чији су оне органски део, функционисање руског језика на источнословенском културуном простору је управо оно што би спајало тај „Руски свет“. Сем тога, аутор говори о потреби заштите националних словенских језика од вулгаризама из американизованог енглеског језика, напомињући да се може преживети једино на сопственом језику, као носиоцу културно-психолошког кода народа и његове генетске основе, због чега језичка политика, као део државне политике, мора имати јасно одређен правац развоја.

У закључку монографије Ж. С. Головко примећује да се зближавање белоруског, руског и украјинског језика највише огледа на нивоу лексике, односно у стварању заједничког лексичког фонда источнословенских језика. Она такође сматра да је активна језичка изградња помогла подизању књижевних језика источнословенских народа на невиђени ниво развоја, иако циљеви језичке изградње нису били подједнако добро остваривани у свим периодима. Аутор говори и о томе „да активни и равноправни билингвизам треба да буде стратегија органа власти у језичкој изградњи“ (с. 140) и, имајући у виду да данас некадашњи ниво образовања и културе нагло опада због потискивања руског језика, пре свега у Украјини, наглашава да држава не сме занемаривати права великог броја становништва.

Оно на чему Головка посебно инсистира јесте заустављање загађивања националних словенских језика и увођења у језичку употребу сувишних, штетних позајмљеница, као и заштита словенских језика од вулгаризама из американизованог енглеског језика, што, заједно са ослонцем на изузетно богате историјске традиције, може да допринесе очувању слободе братских народа.

На крају монографије дат је шири преглед извора и литературе (270 библиографских јединица), као и прилози (укупно 12), који представљају шематске приказе структуре спољашњих фактора језичке изградње како на источнословенском културном простору тако и у Украјини и Белорусији у совјетској епохи, а исто тако табеларне приказе (расподела учитеља белоруског и украјинског језика, издавање књига и брошура на територији Белорусије и Украјине у оквиру СССР-а, подаци расподеле школа према језицима на којима се одржавала настава у Белорусији и Украјини у датом периоду, употреба руског и белоруског језика у школама од 1999. до 2008. године на територији Белорусије, број образовних установа на украјинском језику и језицима националних мањина од 1991. до 2007. године, однос издавања уџбеника на украјинском и руском језику на територији Украјине).

Аутор књиге *Савремена језичка изградња у Источној Славији* је на веома прегледан начин представио дешавања везана за језичку изградњу, као и њене законитости, тенденције и резултате на територији Русије, Белорусије и Украјине за време СССР-а и после његовог распада. Монографија је писана јасним језиком, концентрисана на идеје које жели да истакне и суштину проблема којим се бави. Аутор такође проналази решења за очување националних језика у условима глобализације, која неутралише разноликост култура, а које најбоље представља језик сваког појединог народа.

Међутим, оно што би се можда могло замерити аутору јесте емоционална обојеност појединих дигресија, што понекад ствара утисак извесне субјективности, јер је у научном истраживању, поред принципа прецизности, систематичности и логичке доследности, не мање важан принцип објективности. С друге стране, то може да указује и на изузетну посвећеност аутора теми којом се бави, односно на стваралачку жељу да се проникне што дубље у предмет истраживања, тако да се могу и разумети повремена прекорачења строгих захтева научног стила.

Књига Ж. С. Головка због садржаја и начина излагања може бити занимљива ширем кругу читалаца – пре свега онима који се

баве проучавањима теорије и историје словенских књижевних језика, социолингвистике, језичке политике и језичког планирања, односа језика и културе и сродним питањима.

*Дарја Д. Војводић**
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за славистику

* darjuskav@mail.ru